

ДОПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА УЧНІВ – УМОВА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Гомонюк О.,
м.Хмельницький

Постановка проблеми. Одним із компонентів професійно-педагогічної культури майбутнього соціального педагога ми визначаємо готовність до педагогічної самоосвіти. Вона буде продуктивно розвиватися тоді, коли почнеться на етапі допрофесійної підготовки, у період навчання в школі, у процесі профорієнтаційної роботи, спрямованої на педагогічну професію.

Аналіз останніх публікацій. На формування соціально-педагогічних уявлень впливають фундаментальні праці Н.Кузьміної, А.Щербакі, В.Сластьоніна та ін. Сформульовані ними ідеї і сьогодні багато в чому визначають напрям у дослідженні проблем педагогічної підготовки фахівця (О.Абдулліна, Є.Белозерцев, А.Дергач, А.Кан – Калік, Л.Рувінський).

Невирішені раніше частини проблеми. Не дивлячись на певні здобутки, проблема розвитку професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у процесі професійної діяльності досліджена недостатньо.

Мета статті. У нашій статті ми розкриємо формування професійно-педагогічної культури учнів на етапі допрофесійної підготовки, у період навчання в школі, у процесі профорієнтаційної роботи, спрямованої на педагогічну професію.

Педагогічний компонент професійної придатності до педагогічної діяльності, за даними фахівців із профорієнтації, визначається рівнем сформованості професійного самопізнання, наявністю професійного інтересу, педагогічними здібностями, умінням обрати шлях для здобуття педагогічної освіти [1].

Нині профорієнтація на педагогічну професію існує у таких формах: професійні консультації й професійні консиліуми, навчально-виробничі-комплекси, педагогічні класи, Дні відкритих дверей у навчальних закладах, ярмарок професій, школи (факультети) майбутніх (юних) учителів (педагогів), педагогічні гімназії. Її тур педагогічних олімпіад.

Цікавий досвід профорієнтаційної роботи накопичено у різних навчальних закладах як в Україні, так і за її межами. Так, у Волгограді для залучення сільських юнаків до педагогічної діяльності й вибору професії «учитель» відкрито перший у країні чоловічий педагогічний лицей, в якому з восьмого класу поряд зі шкільними предметами вивчаються психологія, історія культури, педагогіка, філософія.

З 1992 року у м. Києві працює Гімназія НПУ імені М.Драгоманова, що існує як структурний підрозділ університету на правах факультету. Налагоджена співпраця між гімназією та університетом дає свої результати – за п'ятнадцять років із 593 випускників гімназії 175 стали студентами НПУ ім. М.Драгоманова. Троє випускників гімназії працюють викладачами іноземних мов в університеті.

Основною метою науково-методичної роботи Харківської гімназії № 13 є підвищення рівня педагогічної компетентності кожного вчителя й педагогічного колективу, надання ділової допомоги вчителям, класним керівникам у розвитку їхньої майстерності як комплексу професійних знань, навичок і умінь, активізація творчого потенціалу кожного вчителя. У гімназії працюють педагогічні майстерні: початкова школа, музика, образотворче мистецтво, охорона життя та безпеки дітей.

У м.Хмельницькому на базі гімназії №2 м.Хмельницького (Школа ЮНЕСКО) відбувся Європейський Ярмарок креативності та інновацій. Представники Євроклубів Вінницької та Хмельницької областей, які стали переможцями конкурсу на кращий сценарій з євроінтеграції «Крокуємо до Європи» та «Мій паперовий друг», були запрошені взяти участь у заході, присвяченому Дню Європи у Хмельницькому.

У гімназії №1 м.Хмельницького діє наукове товариство; працює школа олімпійського резерву з основних навчальних дисциплін; викладачі Хмельницьких вузів є науковими керівниками учнівських науково-дослідницьких робіт, встановлено співпрацю з престижними вузами України.

Отже, пошукова робота щодо педагогічної орієнтації спрямована на розв'язання таких проблем:

- 1) загальний розвиток, розширення кругозору й посилення інтелектуального потенціалу учнів, що вирішили обрати професію педагога (учителі);
- 2) розвиток педагогічної спрямованості й виявлення педагогічних здібностей або педагогічної профнепридатності.

На думку дослідника С.Креґе, «проведене дослідження розвитку професійної спрямованості в більш, ніж двох тисяч студентів різних факультетів педагогічного вузу показало, що у звичайних умовах професійна педагогічна спрямованість

найбільш успішно розвивається в тих, які вже мали її на час надходження у вуз. Що ж стосується інших студентів, то зрушення в розвитку їхньої педагогічної спрямованості були досить незначні... Навіть у педагогів з різним стажем роботи (досліджено більше 400 учителів зі стажем роботи від 1 до 25 років), що обрали професію педагога при відсутності педагогічної спрямованості, дана спрямованість у переважній більшості випадків (74%) не утворилася» [6, с.35].

У нашій експериментальній роботі на етапі допрофесійної підготовки у ЗОШ №31 були виявлені такі групи учнів за ступенем орієнтованості на професію «педагог»:

1. Педагогічно зорієнтовані школярі, що вибрали професію педагога давно («Так давно, що я вже не пам'ятаю, коли», – написала одна учениця) – 37,1%.
2. До професії педагога ставляться в цілому позитивно, але остаточне рішення не прийняте. Професія педагога посідає не перше місце серед виборів – 29,3%.
3. Професійні інтереси не визначилися («пішла в педагогічний клас, тому що цікаво, не так, як у звичайних класах», «може сподобається», «разом з подругою» і т.п.) – 26%.

У педагогічних класах є ще одна група – прийшли, «щоб не йти зі своєї школи», «працюють сильні предметники», «краще готують для вступу у вуз» та інші подібні причини – 7-8%.

За даними наших досліджень, рівень потреб у психолого-педагогічних знаннях навіть у професійно зорієнтованих школярів невисокий.

Самі ці потреби неусвідомлені. Деякі з них читають книги про школу й учителів, знають мало фільмів на шкільну тематику. У молодіжних фільмах більше цікавить детективно-авантюрний сюжет, ніж причини пороків молодіжного середовища. З відомих педагогів, в основному, називають А.Макаренку, рідше – В.Сухомлинського. Педагогічну літературу читають і знають погано. Найчастіше називають «Педагогічну поему».

У цей період найбільш актуальне розв'язання таких завдань професійної підготовки майбутнього педагога й формування в нього готовності до самоосвіти:

1. Підтримка й зміцнення інтересу до професії педагога, його диференціація;
2. Розвиток і поглиблення почуття любові до дітей, бажання їх розуміти, піклуватися про них, учити, виховувати;
3. Виховання почуття відповідальності й обов'язку як найважливіших педагогічних якостей;
4. Формування допитливості, широких інтересів, незадоволеності наявним рівнем знань;
5. Формування установки, що «добрий педагог – енциклопедист і ерудит»;
6. Вироблення вмінь і навичок самоосвіти;
7. Виховання волі, працьовитості, посидючості;
8. Розвиток здатності до рефлексії й озброєння методикою самопізнання [9].

В умовах школи ці завдання, насамперед, вирішуються в системі психолого-педагогічної підготовки майбутнього педагога.

У 70-х роках ХХ століття програми з педагогіки для педагогічних класів і факультативів з педагогіки були трохи адаптованим варіантом вузівських програм. Однак досвід роботи за ними показав неспроможність такого підходу [4].

Педагогіка цікава й значуща тільки тоді, коли вона актуальна в діяльності тих, хто приступив до її вивчення. Вона погано сприймається навіть на молодших курсах педагогічних навчальних закладів з цієї ж причини. Актуальною педагогіка стає в тому випадку, коли поставлена перед необхідністю вирішувати реальні проблеми в педагогічній практиці. У педагогічних класах завжди передбачається педагогічна практика, однак на цьому етапі вона рідко породжує реально усвідомлювані психолого-педагогічні проблеми. Педагогічна діяльність школярів – це, швидше, гра в дорослу справу. Побудована вона на свідомому або несвідомому наслідуванні прикладів учительської праці [4].

Нині спостерігається зміна підходу до відбору психолого-педагогічних знань для педагогічної профорієнтації [7]. Так, у Харкові розроблена програма «Основи педагогіки й психології» для школярів. У ній поставлено завдання не стільки здійснити профорієнтацію на педагогічну професію, скільки переслідуються мета прилучення учнів до теоретичної й практичної педагогіки як до необхідного елемента загальної культури сучасної людини. Передбачається, що проникнення в сутність педагогічних і психологічних явищ дозволить школярам самостійно сформувати своє відношення до практичної педагогіки й педагогічної діяльності.

Автори експериментальної програми курсу «Психолого-

педагогічні основи підготовки до професії вчителя» Ю.Вьюнкова, С.Чубов вважають, що необхідно кожного, хто навчається, виявляє схильність до педагогічної професії, познайомити з вимогами до неї, з вимогами до особистості педагога, показати творчий характер педагогічної професії, дати можливість перевірити свою відповідність обраної професії, озброїти психолого-педагогічними знаннями й уміннями, цілеспрямовано розвивати професійно значимі якості, стимулювати самовиховання цих якостей. Особливістю запропонованого курсу вони вважають його спрямованість на вирішення таких завдань:

- 1) формування в школярів спрямованості на педагогічну професію;
- 2) формування в школярів уявлень про педагогічну працю й уміння спілкуватися з дітьми й ровесниками;
- 3) формування установки на самовиховання професійно значимих якостей.

Цікавою, на наш погляд, є програма з «Педагогічної профорієнтації учнів 8-9-х класів загальноосвітніх шкіл» (Ф.Мухаметзянов, Н.Малаяков). Вона містить логічний перелік питань з педагогічної профорієнтації. Зокрема, є теми: самоосвіта й самовиховання майбутнього педагога; роль і значення психологічних та педагогічних знань у формуванні професійної спрямованості особистості. Передбачається «ознайомлення учнів з життям і діяльністю видатних педагогів з метою формування в них інтересу до професії вчителя».

Думка про те, що на етапі педагогічної профорієнтації на перший план виступають виховні завдання, а не спеціальна психолого-педагогічна підготовка, підтвердилася нашими спостереженнями у ЗОШ №31.

Навчання учнів у цій школі вирішує завдання адаптації майбутніх педагогів до вузівської системи навчання: лекційно-семінарська форма навчання, система заліків, вузівські викладачі. Вся організація ЗОШ №31, насамперед, вимагає від учнів дисциплінованості, відповідальності, сумлінності, сприяє розвитку волі, здібностей до самоорганізації.

Мета занять з педагогіки – розкрити зміст і романтику праці педагога, показати творчий характер педагогічної діяльності, виявити, розвинути й закріпити педагогічні нахили та інтереси школярів, залучити їх до практичної діяльності з дітьми, сформувати в них педагогічну спостережливість, педагогічне мислення. Особливе місце займає робота з формування потреби в загальній і педагогічній самоосвіті, розвитку інтересу до педагогічної літератури.

Залучення до педагогічної літератури ми здійснювали підбором для читання цікавих художньо-педагогічних або публіцистичних книг: Л.Пантелєєв і Г.Белих «Республіка ШКІД», С.Соловейчик «Година учнівства», В.Сухомлинський «Серце віддаю дітям», Ш.Амонашвілі «Здрастуйте, діти!», казки Я. Корчака. Учні писали твори - рецензії з прочитаних книг [9].

«Мені дійсно дуже сподобалася книга В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям». Написана вона з великою любов'ю до дітей, з великим розумінням щиросердечного світу маленької людини».

«У своїй книзі Сухомлинський показав і довів, що велику роль у формуванні людини, людської особистості відіграють роки дитинства: дошкільний і молодший шкільний вік. І яку величезну й важливу роль відіграє в житті дитини педагог...».

«Книга Сухомлинського про дітей, але й, звичайно ж, про вчителів. Про те, якими, якостями повинен володіти вчитель. Вона багато чого дає в розумінні професії «вчителя», допомагає розібратися в тому, чи зможеш ти бути учителем маленьких дітей. Мало того, що ти хочеш стати вчителем, потрібно обов'язково оцінити свої можливості і здібності».

В одному із творів із приводу самовідданої праці педагога учениця відверто написала: «Усе-таки кожна з нас, крім учителя, хоче бути й матір'ю, і гарною дружиною, тому я не думаю, що зможу віддавати учням стільки часу й сил, як про це пише Сухомлинський».

Крім рецензій, учні писали твори – роздуми про виховання підростаючого покоління, твори – описи школяра. Робота над твором, а потім його аналіз допомагали учнем визначитися в цілому з педагогічними положеннями, спонукали до пошуку педагогічної літератури.

Самі твори свідчать про жвавість розуму, спостережливості, умінні міркувати й аргументувати свою точку зору. Цьому ж сприяють розв'язання педагогічних завдань, рольові ігри й педагогічні імпровізації.

На вироблення вмінь самопізнання, самооцінки спрямовані уроки, на яких учні аналізують проведені з дітьми заняття. Іноді таку роботу виконують письмово, тому що письмовий аналіз вимагає більше глибокого й повного осмислення того, що ти робив. За цими роботами можна судити про зрілість і самостійність педагогічного мислення для початківця. Автори робіт пишуть про труднощі праці вчителя, про те, що в них багато чого не виходить, хоча здавалося, що

все не так складно, і про те задоволення, що вони отримали, коли щось виходило вдало. «Займаючись із дітьми, я думаю що я вже, хоча ще й небагато, але починаю розуміти. У мене вже в самій, дивлячись на дітей і слухаючи їхні питання, виникають сотні «чому?». Але адже це добре. Правда?».

Учні гімназії №1 зустрічалися з майстрами педагогічної праці, які проводили для них заняття з формування Я-концепції. Спостереження за випускниками – гімназистами, що поступили у вуз, свідчать про те, що в них швидше й легше протікає період адаптації. На навчальних заняттях і в педагогічній практиці вони відрізняються своєю активністю й прагненням педагогічно осмислювати свої слова й справи, швидше орієнтуються в педагогічній літературі, частіше залучають її до своєї самостійної роботи, володіють вміннями самоосвіти, охоче включаються в роботу групи. У них рівніше й стабільніше успішність, немає випадків відсіювання.

У навчальну програму з педагогіки можна включити такі теми:

- 1) Що може виховання;
- 2) Усе починається із учителя;
- 3) Педагогічний досвід і творчість учителя;
- 4) Вихованець у системі виховання (становлення «Я», вікові й статеві аспекти, суб'єктність позиції);
- 5) Парадокси виховання;
- 6) Педагогічна свідомість;
- 7) Драматична педагогіка;
- 8) Педагогічна техніка;
- 9) Окремі питання організації цілісного педагогічного процесу.

Спостереження уроків і педагогічна практика були включені як органічні елементи у вивчення педагогіки й психології. Спеціальні педагогічні знання давалися в такому мінімальному обсязі, що був необхідним для виконання завдань з практики.

Нами були використані такі форми й методи роботи, як КВК, кіноуроки, захист фантастичних педагогічних проєктів, мозкова атака, ділові ігри. На кожному занятті були 10-15-хвилинні читання цікавих педагогічних статей, уривків із книг, заміток. Поступово такий матеріал підбирали й принесли до чергового заняття самі учні. Варто помітити, що й школярі, і студенти дуже люблять слухати читання педагогічної літератури.

Педагогічний клас працює в структурі школи, викладач педагогіки спілкується із учителями. Свідомо або підсвідомо аналізуючи ту або іншу книгу з питань виховання, учні нерідко виходили на рівень рекомендацій, звернених до своїх учителів (завжди це робилося дуже тактовно, без називання імен). Написавши розгорнуто рецензію на книгу Я.Корчака «Як любити дітей», в якій найбільшу увагу автора рецензії привернув заклик Корчака до поваги до дитини, учениця закінчує її словами: «Можливо, її знають і читали багато вчителів, а якщо не читали, то їм варто було б її прочитати. Звичайно, однією книгою багато не зробиш. Але можливо, тоді проблем стало б хоч трохи менше. Треба виховувати, а не диктувати й вимагати».

Для стимулювання читання педагогічної літератури в контрольній роботі включалося традиційне питання: пошуки й знахідки в практиці роботи школи. Нами були дані такі завдання: назвати імена педагогів, що ввійшли у світову педагогічну культуру, або сучасних відомих педагогів, назвати книги популярних авторів.

Спеціальному розгляду піддавалися питання самовиховання й самоосвіти. Учні здебільшого визначали, що таке самоосвіта: «...коли людина самостійно поповнює свої знання в різних галузях науки, які їй цікаві»; «...у першу чергу – читання книг, літератури: публіцистичної, критики, художньої, лірики, газет і журналів. По-друге, це відвідування театрів, музеїв, виставок, кіно. Це всебічний розвиток і прагнення до нього». Розуміють і що потрібно для занять самоосвітою: «...терпіння, час, книги, сила волі. Потрібно мати, хоч будь-який, багаж знань; повинна бути людина, що змогла би пояснити. По-перше, бажання, стимул. По-друге, елементарна база знань, щоб розуміти те, про що читаєш, дивишся, чуєш. По-третє, коло спілкування, що вимагає постійної роботи над собою, постійного вдосконалення. По-четверте, час!». Проте ніхто з учнів не пише, що потрібно вміти займатися самоосвітою.

З відповідей і подальших бесід з учнями з'ясувалося, що більшість не володіє технологією самоосвіти, а значна частина віддає перевагу керіваним формам самоосвіти, тому що займаються на різних курсах. Одна з учениць добре показала цю потребу в керівництві: «Я не займаюся самоосвітою, тому що в мене немає сили волі, щоб так самовіддано займатися. Я пробувала, але в мене погано виходило. Мені потрібно, щоб хто-небудь задав завдання. Я б тоді змогла займатися. А коли я сама вирішую, то не можу. Я читала спеціальну літературу, але не можу сама розібратися. Як видно із цього визнання, особливо дівчаткам (більш старанним), потрібна допомога ззовні для занять самоосвітою: пояснити, навчити

працювати самостійно, здійснити деякий примус і контроль.

До читання педагогічної літератури спонукало тільки тих, хто виявляє педагогічну спрямованість. Тих, хто обрали професію, це не захопило, за винятком таких, котрі вважають, що педагогіка потрібна їм як майбутнім мамам або для загального розвитку, але й ці учні називають лише одну - дві книги, що привернули їхню увагу.

Професійно зорієнтовані школярі почали виписувати

газету «Розкажи мені, онуку», купувати педагогічну літературу. Але частина з них її читають, а частина поки тільки накопичує.

Отже, формування професійно-педагогічної культури учнів дуже важливо на етапі допрофесійної підготовки, у період навчання в школі, у процесі профорієнтаційної роботи, спрямованої на педагогічну професію.

Література та джерела

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М., 1980.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. посібник. – К.: Либідь, 2003. С.53-59
3. Владиславлев А.П. Народное образование: проблемы и перспективы. – М., 1978.
4. Гершунский Б.С. Педагогическая наука в условиях непрерывного образования // Советская педагогика. – 1987. – №7.
5. Калинин Е.В. Высшая школа в системе непрерывного образования: Науч.- теорет. пособие. – М., 1990.
6. Крегжде С.П. Совместная деятельность педагогических институтов и общеобразовательных школ по подготовке учащихся к выбору профессии учителя. – Вологда, 1980.
7. Мудрик А.В. Учитель: мастерство и вдохновение. – М., 1986.
8. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М., 1976.
9. Социальная педагогика / Под ред. М.А.Галагузовой. – М., 2000.

Одним из компонентов профессионально-педагогической культуры будущего социального педагога мы определяем готовность к педагогическому самообразованию. Она будет продуктивно развиваться тогда, когда начнется на этапе допрофессиональной подготовки, в период обучения в школе, в процессе профессионально ориентированной работы, направленной на педагогическую профессию. В нашей статье мы рассмотрим, как осуществляется допрофессиональная подготовка в педагогических классах школ г.Хмельницкого.

One of the components of social pedagogues' professional culture can be determined as their readiness for the pedagogical self-education. It will develop productively in case it starts at the stage of pre-professional training during their schooling in the process of vocational orientation that is directed to the pedagogical profession. The author of the article considers the way pre-professional training is carried out in pedagogical classes of secondary schools in the city of Khmelnytsky.